

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
Katedra psychologie

**SROVNÁNÍ PSYCHOLOGICKÝCH
SMĚRŮ Z HLEDISKA DETERMINACE
OSOBNOSTI**

Bakalářská práce

Veronika Roudová

Psychologie se zaměřením na vzdělávání (2012/2013)

Vedoucí práce: PhDr. Václav Holeček, Ph.D.

Plzeň, duben 2013

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou práci vypracovala samostatně s použitím zdrojů informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Plzni dne 17. dubna 2013

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Upřímné poděkování patří především PhDr. Václavu Holečkovi, Ph.D., vedoucímu mé práce, za jeho odborné připomínky a poskytnutí konzultací. Dále děkuji Mgr. Daně Šaškové za pomoc s jazykovou a stylistickou úpravou. Můj dík patří také Bc. Pavlíně Berákové za její čas a poskytnuté materiály.

OBSAH

Obsah.....	5
Úvod	5
1. Vymezení pojmu osobnost	6
2. Determinace psychiky	8
2.1 Biologická determinace	8
2.2 Sociokulturní determinace.....	9
2.3 Duchovní determinace.....	9
3. Psychoanalýza a Sigmund Freud (1856 – 1939)	11
3.1. Osobnost podle Sigmunda Freuda.....	11
3.2 Carl Gustav Jung (1875-1961)	14
3.2.1. Jungovy archetypy	15
3.3 Alfred Adler (1870-1937).....	15
4. Neopsychoanalýza	17
4. 1. Anna Freudová (1895-1982)	17
4.2. Karen Horneyová (1885 – 1952).....	19
4.3 Harry Stack Sullivan (1892 – 1949).....	22
4.4 Erich Fromm (1900 – 1980)	23
5. Behaviorismus a jeho přístup	26
5.1. John B. Watson (1878-1958).....	27
5.2. Clark Leonard Hull (1884 – 1952)	27
5.3. Edward Chace Tolman (1886 – 1959).....	28
5.4. Burrhus Frederic Skinner (1904 – 1990).....	29
6. Humanistická psychologie.....	30
6.1. Abraham Maslow (1908-1970)	31
6.2. Carl Ransom Rogers (1902-1987).....	31
7. Psychologické směry a determinace psychiky	33
Závěr	35
Resumé	36
Seznam literatury	37
Seznam tabulek.....	38

ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala srovnání psychologických směrů z hlediska determinace osobnosti. Na počátku 20. století vznikly tři velmi výrazné směry. Každý z nich nahlíží na determinaci lidské psychiky z jiného úhlu a definuje strukturu osobnosti odlišným způsobem. Psychoanalytická teorie, jejíž zakladatel byl Sigmund Freud, přinesla mnoho objevů. Mezi její hlavní přínosy patří role nevědomé motivace, důležitost raných zážitků člověka pro jeho další vývoj a význam sexuality. Později se objevuje na ni navazující směr, tzv. neopsychoanalýza. Ta se začíná uplatňovat po první světové válce. John B. Watson byl zakladatelem behaviorismu. Tato oblast se zabývá především studiem chování. Jako alternativa k těmto směrům vznikl zcela odlišný směr, humanistická psychologie.

Cílem mé práce je vymezit pojem osobnost a uvést druhy lidské determinace. Dále popisuji a srovnávám jednotlivé směry a poukazuji na rozdíly mezi nimi. U jednotlivých směrů představuji jejich hlavní představitele.

Dané téma jsem si vybrala díky jeho stálé aktuálnosti. Domnívám se, že všechny uvedené směry jsou neustálou inspirací pro moderní psychologii i v dnešní době.

1. VYMEZENÍ POJMU OSOBNOST

Termín osobnost (anglicky personality) je odvozen ze slova osoba. Jeho základ vychází z latinského slova persona, v překladu maska. V době antiky se maska používala během divadelního představení. Herci si ji nasazovali na obličej ze dvou důvodů. Prvním důvodem bylo, že měla tak tvarovaná ústa, aby výrazně zesilovala zvuk. Druhým důvodem používání bylo, že napomohla k lepšímu znázornění podoby postavy, kterou herec představoval. Tento její význam začal podléhat změnám a z pouhé masky, která dávala člověku jen určitou tvář, se postupně význam rozšířil na tvářnost celkovou. Nejprve na výraz člověka, později i na jeho povahu. (Smékal, 2004, s. 15 - 17)

Výraz persona se později objevil u hlavního představitele analytické psychologie C. G. Junga, který pojem persona řadí do svých archetypů (termín C. G. Junga pro nejstarší kulturně sdílené zkušenosti lidstva). Vysvětluje, že masku si jedinec vytváří proto, aby u ostatních vyvolala určitý dojem nebo aby chránila jeho pravou povahu. (Drapela, 2003, s. 35)

Osobnost člověka je jednou z nejsložitějších skutečností. Není tedy divu, že se jí zabývá celá řada věd. „*Dříve, než se osobností začala soustavně zabývat psychologie, byla předmětem zájmu filozofie, náboženství, literatury, umění, sociologie a dalších oblastí*“ (Chalupa, 2007, s. 147)

Pokud nahlédneme do odvětví dalších společenských věd souvisejících s psychologií a s významem pojmu osobnost, je nutno zmínit jejich vlastní pojetí. Filozofie uvažuje o osobnosti v rámci tzv. filozofie člověka. Zabývá se postavením člověka v přírodě, ve společnosti a vyjadřuje se k otázkám života a smrti. Úzce související s filozofií je etika. Ta zkoumá jednání osobnosti z hlediska mravní hodnoty, zkoumá člověka ve vztahu k normám a zabývá se otázkou, jaké chování je mravně dobré či zlé.

Teologie je věda o bohu. Pojednává o attributech boha či bohů a nepřímou ukazuje na ideální podobu kvalit osobnosti. C. G. Jung ve svém psychoanalytickém pojetí často poukazuje na to, že výklady o božstvu dávají psychologii odlišná schémata pro pochopení různých aspektů vědomí i jednání osobnosti. Další společenskovědním odvětvím je sociologie, která považuje osobnost za prvek společenských skupin a za zprostředkovatele kulturní tradice. Sociologie nestuduje člověka jako samostatného jedince, ale jako člena určité sociální vrstvy nebo sociální skupiny. Osobnost je pro sociologii pouhou krystalizací určitých sociálně typických rysů. Naopak pedagogika chápe osobnost jako východisko, podmínku a cíl výchovy. Je to věda o cílevědomém formování a rozvíjení osobnosti, jejichž nároky si klade sama doba.

Pedagogové jsou vedeni k tomu, aby právě takovou osobnost formovali. Je třeba dodat, že každá doba má jinou představu o ideální osobnosti. Našli bychom ještě další řadu odvětví a oborů, kde se uplatňují různé přístupy k osobnosti. Nutné je však vyzdvihnout jeden z nejvýznamnějších oborů, který je s psychologií úzce spjatý, a tím je biologie. Biologie hraje nepostradatelnou a důležitou roli ve spojitosti s psychologií jako takovou. Její poznatky nám odhalují, jak hluboce je spojen biologický vývoj člověka s jeho osobností. (Smékal, 2004, s. 14 - 15) Osobnost bývá ale výsledkem jak interakce genetických dispozic, tak i různých vnějších vlivů.

V současné době se setkáváme se slovem osobnost také v běžné hovorové komunikaci.

„Termín osobnost je v laické řeči užíván jako charakteristika, respektive hodnocení daného jedince.“ (Vágnerová, 2010, s. 11)

Slovo osobnost používáme v běžné komunikaci při poukázání na osobu, které si vážíme, na osobu, která v nás vzbuzuje dojem silných povahových vlastností a jejíž vlastnosti jsou považovány za sociálně žádoucí. Často se setkáváme se slovem charisma. Tento původně náboženský výraz (v náboženství označován jako nápadné a mimořádné schopnosti, které dostávají věřící od boha) se v hovorové komunikaci používá pro označení osoby, která má dar určité osobní přitažlivosti a kouzla. V odborné psychologii termín osobnost nemá hodnotící význam (Říčan přesto rozděluje tři významy pojmu osobnost na hodnotící pojem, psychickou individualitu jedince a osobnost jako architekturu či strukturu celkové psychiky).

„Osobnost lze poněkud zjednodušeně definovat jako komplexní a relativně stabilní systém, který funguje jako celek, skládá se ze vzájemně propojených somatických a psychických vlastností a projevuje se v reakci na různé podněty a situace, resp. v interakci s nimi.“ (Vágnerová, 2010, s. 13)

V oblasti psychologie nacházíme několik definic termínu osobnost. Všem zůstává společné to nejpodstatnější. Osobnost je jedinec se všemi svými psychologickými, biologickými a sociálními znaky. *„Osobností je každý, respektive každý z nás se vyvíjí jako osobnost. Pojem osobnost tedy poukazuje na určitý úhel pohledu člověka. Člověk jako osobnost nám v něm vstupuje tak, že mu můžeme lépe porozumět, předvídat, jak se zachová, a na základě toho si ujasnit, jak s ním jednat.“ (Helus, 2009, s. 9)* V psychologii se často zdůrazňuje význam individuality, kterou si jedinec buduje již mezi druhým a třetím rokem života. Právě v této době se dítě poprvé začíná řídit společenskými požadavky a rozvíjet svoji osobnost. Je tedy

zřejmé, že vývoj vlastností určuje jednak prostředí, ve kterém žijeme, a jednak i biologické dispozice.

2. DETERMINACE PSYCHIKY

Lidská psychika je vázána na činnost organismu a její nezbytnou podmínkou je nervová soustava, smyslové orgány a vrozené instinkty. Nepostradatelnou složku hraje také předávání vlastností, které dítě získává od svých rodičů. „V roce 1920 našel indický misionář Singh ve vlčím doupěti dvě děti – dvouletou Amalu a osmiletou Kamalu. Vědci se domnívali, že dívky žily ve vlčí společnosti od svých šesti měsíců. Chovaly se jako vlci, běhaly po čtyřech, vrčely, cenily zuby, jedly jen syrové maso, ruce užívaly jen k chůzi a běhání, uchopovacím orgánem zůstala ústa. Lidí se děsily. Ve dne spaly schoulené v koutku, v noci ožívaly a vyly. Mladší zemřela za rok, starší v 17 letech, přičemž výchovný deficit přes intenzivní péči nikdy nedohnala. Chodit začala až po 6 letech, naučila se pouze 100 slov a tvořit nejjednodušší věty.“ (Juklová, 2012, s. 10)

Člověk je bytost jak biologická (lidský organismus), tak současně společenská. Rozlišujeme tedy dvojí druh determinace. Determinaci biologickou a determinaci sociokulturní. I když obě mají jiný původ, v celkové psychice tvoří neodlučitelný celek. „Biologické a sociokulturní determinanty lidské psychiky se vzájemně ovlivňují, první vytvářejí podstatné podmínky pro vliv druhých, ale psychika ovlivňuje i fyziologické funkce organismu (psychosomatické vztahy).“ (Nakonečný, 1998, s. 109)

A. Peterová a I. Plevelová ve svých Kapitolách z obecné psychologie uvádějí ještě další, třetí determinaci lidské psychiky, a to determinaci náboženskou.

2.1 Biologická determinace

Psychiku člověka zajišťuje fungování organismu, který je závislý na jeho biologické výbavě. Biologické determinanty lze rozdělit na vnitřní, zde hraje důležitou roli činnost nervové soustavy, genetika a celkový stav organismu. S nervovou soustavou je spjata funkčně hormonální soustava. „Psychické děje jsou vázány na zralost a činnost mozku.“ (Juklová, 2012, s. 11)

Objevují se také různé vnější determinanty, například rozdílné klimatické podmínky nebo odlišné složení potravy. Z toho vyplývá, že organismus je otevřený funkční systém, který tvoří svoji funkční hodnotu se svým životním prostředím. Svým vývojem byl vybaven

různými mechanismy, které mu umožňují život v různém prostředí. Mezi tyto mechanismy patří fyziologické procesy (výměna látek a energií) a chování, které umožňuje komplexní a biologicky účelné pohyby. Člověk také přichází na svět s určitou vrozenou výbavou, která tvoří tzv. genotyp. Ten je tvořen vrozenou stavbou organismu, kde se uplatňuje především vliv dědičnosti. (Nakonečný, 1998, s. 109 - 111) Můžeme vnímat také své genetické dispozice, které se aktivují průběžně během našeho života a mohou mít různé fáze. Záleží na různých situacích, ve kterých se jako jedinci ocitáme.

2.2. Sociokulturní determinace

Osobností se člověk stává interakcí s ostatními lidmi a také procesem socializace. Zdrojem sociokulturní determinace je společenské prostředí, ve kterém se člověk pohybuje. Jako primární socializace je nazýváno prostředí rodinné. Rodina je také prvním společenským zdrojem jedince. Každé rodinné prostředí má svůj specifický charakter a odráží se na vývoji jedince. *„Zdrojem sociokulturní determinace je společenské prostředí, do něhož se člověk narodil, tj. obvykle rodina se svou specifickou atmosférou a způsoby rodinné výchovy, které jsou zdrojem prvních a často rozhodujících zkušeností dítěte.“* (Nakonečný, 1998, s. 109)

Později k tomu přistupují další významné společenské vlivy. Důležitou roli hraje škola, která intenzivně působí na dítě a formuje jeho osobnost. Socializace probíhá také během různých zájmových aktivit, jako jsou letní tábory, sportovní kroužky, ale i odpolední družina. Dítě však ovlivňuje také jeho vlastní činnost, při níž získává nové znalosti a dovednosti. V předškolním věku je důležitá hra, při které si dítě utváří vztah jak k věcem, tak i ke svému okolí. V období školního věku a dospívání je to učení a v dospělosti práce, která člověka motivuje z finančních a seberealizačních důvodů. Na utváření osobnosti působí všechny druhy činnosti.

2.3. Duchovní determinace

Z hlediska duchovního aspektu spočívá determinace lidské psychiky v tom, že člověk hledá něco, co by přesahovalo jeho já. Něco, co je nade všemi silami a nad námi, něco, v čem lidé hledají smysl života. Tato determinace také úzce souvisí s historií. Druh náboženství byl v historii určen podle období a oblasti. Tak je tomu i dnes v zemích, kde stále přetrvává ortodoxní náboženství, jako jsou například židovské a arabské země. Tato potřeba je touhou lidí najít svůj smysl života a objevuje se v mnoha kulturách v minulosti i současnosti. (Petrová, Plevová, 2004, s. 103 - 106) *„Je třeba rozlišovat náboženství jako kulturní jev*

(zahrnující symbolický systém, sociální instituci) a religiozitu (náboženskost) jako psychologický a sociologický fakt (náboženství individuálně prožívané člověkem). Religiozita znamená osobní kladný vztah k náboženství (Bohu), zahrnující komplex jevů, hlavně formy myšlení (poznatky a náboženské přesvědčení), prožívání (náboženské city) a jednání (aktivity zaměřené na náboženské společenství).“(Petrová, Plevová, 2004, s. 103)

Uvádí se, že religiózní lidé žijí déle, nemají příliš velké sklony k užívání návykových látek a jsou to více vyrovnaní jedinci. Jung, zastánce náboženské psychoterapie, popisuje vztah k náboženství jako předpoklad k duševnímu zdraví a k rovnováze.

3. PSYCHOANALÝZA A SIGMUND FREUD (1856 – 1939)

Sigmund Freud, tvůrce psychoanalýzy, se narodil roku 1856 na Moravě. Psychoanalýzu definoval jako vědu o nevědomí a její největší přínos je v objevení významu nevědomých motivací v lidské psychice. Psychoanalýza se zabývá především dynamickým aspektem osobnosti. Hlavní obsah psychoanalytické teorie tvoří podle Freuda nevědomé psychické procesy, učení o odporu a potlačení a zdůraznění sexuality. Termín psychodynamická teorie osobnosti poukazuje na to, že osobnost je dynamickou sadou procesů a že chování není náhodné, ale zcela determinované. (Drapela, 1997, s. 19 - 21)

3.1. Osobnost podle Sigmunda Freuda

Osobnost se podle Freuda skládá z vědomí, předvědomí a nevědomí. **Vědomí** je část osobnosti, kterou si člověk plně uvědomuje. Pod ní je **předvědomí**, které obsahuje myšlenky, rozhodnutí, zážitky nebo konflikty, které si člověk kdysi uvědomoval, ale pak je zapomněl. Může si je však znovu vybavit. A poslední vrstvou je **nevědomí**. Je klíčovým pojmem a určujícím činitelem duševní dynamiky. Jeho zdrojem jsou potlačené psychické obsahy – přání, představy nebo pocity, které by jinak vyvolaly konflikty. Nevědomí má podle Freuda silný motivační vliv na funkci osobnosti a na chování člověka. (Vágnerová, 2010, s. 154 - 156)

Freud pracoval jako psychiatr ve Vídni, kde studoval fenomén hysterie. Zde došel k závěru, že tato neuróza je reakcí na potlačené sexuální tendence. Freudova klientela trpěla i náboženskou morálkou a z ní plynoucími sexuálními frustracemi. Hysterie bez organického původu jsou podle Freuda reakcemi na psychická traumata. Freud je léčil pomocí metody volných asociací. (Drapela, 1997, s. 21 - 24)

Podstatou psychoanalýzy jako psychoterapie je přivést potlačené psychické obsahy z nevědomí do vědomí. Tím, že si pacient uvědomí podstatu tohoto potlačení, osvobozuje se od jeho neurotizujícího vlivu.

Osobnost je podle Freuda uzavřeným systémem. Libido, což je jeho vlastní pojem pro psychickou energii, která oživuje všechny osobnostní funkce, se musí uplatňovat v rámci tohoto systému. Freud vymezil tři subsystémy, řízené vzájemně rozpornými principy a cíli, které v osobnosti existují spolu a jsou mezi sebou v neustálém boji. Jsou to **id, ego a superego**.

Id Freud nazval „*temnou, nepřístupnou částí naší osobnosti a chaosem, kotlem plným kypících vznětů.*“ (Drapela, 2003, s. 22) Id chce okamžité uspokojení svých tužeb. Je iracionální a řídí se principem slasti. Id získává uspokojení pomocí primárního procesu – je to směřování reality a fantazie podobné snům. Objevuje se i u dospělých, a to v nočním snění.

Ego se řídí principem reality. Převádí požadavky id do praktických způsobů naplňování potřeb. Ego je racionální a řídí se sekundárním procesem, který směřuje k opravdovému uspokojení potřeby. Má funkci cenzury, vyrovnává napětí mezi Id a Superego. Dobře rozvinuté ego je známkou zdravé osobnosti.

Superego obsahuje omezení a zákazy a také chválu. Část superega je vědomá a skládá se z vědomě zvnitřněných zákazů a pochval, které pak tvoří nevědomou součást superega. Superego lze definovat jako moralizující sílu v osobnosti, založenou na principu dokonalosti. Lidé, u nichž se superego příliš nerozvinulo, cítí málo pocity viny, a to i po velkých mravních přestupcích. Naopak lidé, u kterých se superego rozvinulo příliš, jsou perfekcionisté a trpí mravní úzkostí.

Osobnost je jednotná entita a její subsystemy nejsou nezávislé, ale propojené. Psychoanalýza je typická svým energetickým pojetím psychiky, kdy člověk disponuje určitým množstvím energie, která se různě přelévá.

Katexe je proudění duševní energie, libida, z místa, kde vznikla, ke zdroji uspokojení. Směřuje-li k vnějšímu uspokojení, je to objektová katexe, a směřuje-li k vnitřnímu uspokojení, je to egokatexe.

Antikatexe je síla působící proti id a má původ v ego a superegu. Protože id produkuje nadbytek libida, ego a superego si tuto nadbytečnou energii nashromáždí, tím se stanou životaschopnými a mohou zadržovat katexe id.

Z takového uspořádání osobnosti vznikají **interpersonální konflikty**. Konflikt id versus ego nastává, když id chce uspokojení, ego testuje realitu a neumožní to. Konflikt id versus superego nastává, když id má požadavek, který superego považuje za neetický. Konflikt ego versus superego představuje racionalitu versus superego. Člověk se chce do něčeho pustit, rozumově je to etické, ale cítí vinu v důsledku předchozí příliš moralizující výchovy.

Ze základního konfliktu id – superego vyvstává dynamika nevědomí. Každý potlačený psychický obsah disponuje určitou energií, proto nezůstává pasivním, nýbrž se transformuje do přípustného myšlení a chování.

S napětím mezi id a superegem souvisí sny. Ty symbolizují nesplněná přání, která se ve spánku plní. Psychoanalytický výklad snů je založen na převedení manifestního obsahu snů na jejich latentní význam. Psychoanalytické snáře jsou zjednodušeny na symboly mužských a ženských genitálií a sexuálního aktu.

„Síly, které podle našeho předpokladu existují za napětími vzbuzovanými potřebami id, jsou nazývány pudy. Ty představují somatické požadavky kladené na mentální život.“ (Drapela, 2003, s. 24)

Mentální život je psychika jedince. Freud uznával existenci mnoha pudů, ale pouze dva vymezil jako hlavní. Jsou to Erós a Thanatos.

Erós je pud života. Je zaměřen na získání sexuální slasti a pojí se s erogenními zónami, které reagují na stimulaci, jež vyvolává slast.

Thanatos je pud smrti. Je destruktivní. Řídí se principem nirvány. Nirvána představuje neexistenci utrpení a naprostý pokoj, který nakonec každý člověk nalezne ve smrti. Thanatos se projevuje zlostí a agresivitou. Směřuje k návratu do anorganického stavu.

Vývoj osobnosti probíhá v pěti dynamických stádiích. Počáteční stadia mají přímý vztah k erogenním zónám. Freud vybral tři oblasti jako zvláště významné pro prožívání slasti. Jsou to orální zóna, do které patří rty a vnitřek úst, anální zóna, která zahrnuje rektální oblast, a falická zóna, zahrnující pohlavní orgány.

Vývojové fáze dle Sigmunda Freuda

Orální stádium – Nově narozené dítě spojuje slast s příjmem potravy. Libuje si v sání a polykání. Orální slast končí v momentě, kdy je dítě odstaveno, a také když se díky rostoucím zubům ústa, dříve centrum slasti, mění na zdroj bolesti.

Anální stádium – Dítě zakouší slast z uvolnění napětí v konečníku prostřednictvím vyprazdňování střev. Tento zdroj slasti je odstraněn v průběhu nácviu čistotnosti.

Falické stádium – Dítě zkoumá pohlavní orgány, má sexuální fantazie a masturbuje. Během tohoto stadia vzniká u chlapců Oidipův komplex a u děvčat Elektřin komplex. Dítě miluje rodiče opačného pohlaví a nenávidí druhého. Chlapec, který miluje svoji matku, má strach z vykastrování otcem. Tento jev se nazývá kastroční úzkost. A dívka, která miluje svého otce, je frustrována, že postrádá část otcovy anatomie – penis. Toto Freud nazýval jako závidění penisu. Tyto konflikty se nakonec vyřeší identifikací s rodičem. Ovšem Elektřin komplex není podle Freuda nikdy zcela vyřešen.

Období latence – Toto stadium je charakteristické zdánlivým spánkem sexuálních impulsů. Libido je odvedeno do školní práce a zájmů. Dřívější impulsy a zážitky jsou zapomínány a právě tyto zapomenuté obsahy chce psychoanalytická léčba vrátit zpět do vědomí.

Genitální stadium – Toto stadium začíná v pubertě. Autoerotické vzorce jsou pryč a jedinec je zaměřen heterosexuálně. Je to závěrečné stadium, které je vstupem do dospělosti.

Aby se ego chránilo před ohrožujícími myšlenkami nebo přáními, která vyvolávají úzkost, může k jejich odstranění použít tzv. obranné mechanismy, které působí na nevědomé úrovni. Jsou to vytěsnění, sublimace, regrese a fixace. K jejich porozumění nejvíce přispěla Anna Freudová.

Vytěsnění – Ego nepřijatelnou myšlenku netestuje podle reality, ale iracionálně ji vytěsní do nevědomí, čímž zmizí obsah, ale energie nikoli.

Sublimace – Libido je od sexuálního uspokojení převedeno do společensky schvalované oblasti.

Regrese - Při silném ohrožení má ego tendenci regredovat do méně stresového stadia. Regrese je dočasná.

Fixace – Je to dlouhodobá regrese. Lidé regredují do téhož stadia, v němž jsou fixováni.

Sigmund Freud nepovažoval psychoanalýzu za dokonalou teorii osobnosti, ale za část vědecké psychologie a za příspěvek k celkovému pohledu na lidskou povahu. (Drapela, 1997, s. 23)

3.2 Carl Gustav Jung (1875-1961)

Byl to švýcarský psychiatr, Freudův žák. Od roku 1907 byl také jeho nejlepším přítelem a spolupracovníkem. Sigmund Freud do něj jako jeho učitel vkládal velké naděje. Jung se stal hlavním následovníkem psychoanalýzy. Po roce 1912 se však jeho názory a studie začaly ubírat jiným směrem. Jung svoji koncepci nazval **analytická psychologie**. Jeho pojetí vychází stejně jako Freudovo z existence nevědomí. *„Nevědomí není pro Junga jakýmsi smetištěm zavržených pudových tendencí, vytěsněných vzpomínek a podvědomě asimilovaných zákazů. Jung v něm vidí spíše tvůrčí a inteligenční princip, svazující jedince s veškerým lidstvem, přírodou a celým vesmírem. Nevědomá hnutí nejsou pouhou determinantou nevědomých prožitků, ale mají také projektivní, teologickou funkci. Je-li člověk pozorný k impulsům svého nevědomí, může se jeho život ubírat správným směrem.“* (Plháčková, 2005, s. 57 - 58)

Jung rozděluje nevědomí do dvou oblastí. První z nich je **osobní nevědomí**. To obsahuje zapomenuté, vytlačené či potlačené zážitky, ale také některé archetypy, které jsou blízké životu vědomému. Nacházejí se zde také komplexy. Ty jsou podle Junga obrazem psychické situace, která je neslučitelná s vědomým postojem. Jedná se například o komplex méněcennosti. Komplexy se objevují jako nevědomé pohnutky chování. (Plaháková, 2005, s. 57 - 58) Druhou oblastí je **kolektivní nevědomí**, které je hlubší než osobní nevědomí a je tvořeno archetypy. Jung kritizoval také Freudovo jednostranné pojetí libida. Nepovažuje ho za sexuální pud, ale za obecnou psychickou energii. Libido je životní energie, která se pohybuje mezi vědomím a nevědomím, a tyto přesuny jsou vyvolávány napětím mezi protiklady.

3.2.1. Jungovy archetypy

„Podle Junga existuje tolik archetypů, kolik je typických situací v životě.“ (Plaháková, 2005, s. 58)

„Archetyp je o sobě prázdný, formální prvek, který není ničím, než... apriori danou možností představy. Nedědí se představy, nýbrž formy. Archetyp může být v zásadě pojmenován a má invariabilní významové jádro, které stále jen principiálně, nikdy však konkrétně určuje jeho způsob projevení. Jako se např. v dané chvíli empiricky projeví archetyp matky, nelze nikdy odvodit z něho samého, to spočívá na jiných faktorech.“ (Jung, 1997, s. 191 - 192)

Pojem archetyp převzal Jung ze spisu raně křesťanského učence Augustina a přirovnal jej k soustavě krystalů. Každý archetyp obsahuje jádro představy a zvláštní vzorce chování, a tím napomáhá k utváření představ. **Persona** je archetyp, který nám pomáhá utvářet si svoji vlastní individualitu. (Drapela, 1997, s. 35)

Anima, mužský archetyp, a **animuse**, ženský archetyp, jsou dvě modality téhož archetypu. Například animus napomáhá ženám ocenit mužnost a do určité míry vede také k uplatnění mužských vlastností u žen. Archetyp **stínu** představuje animální stránku v každém jedinci a má tendenci k primitivním formám života. Je však považován za pravou součást osobnosti. (Drapela, 1997, s. 35 - 37)

3.3 Alfred Adler (1870-1937)

Adler se narodil ve Vídni a zde působil původně jako rakouský praktický a oční lékař. Později se začal naplno věnovat psychiatrii. Do roku 1911 úzce spolupracoval s Freudem a stal se prezidentem Vídeňské psychoanalytické společnosti. Sám sebe však nikdy nepovažoval za Freudova „učedníka“ a zakládá svoji vlastní školu individuální psychologie. (Drapela, 1997,

s. 41 - 42) Oproti Freudovi se Adler domníval, že hlavní silou ve vývoji člověka ve společnosti je rozpor mezi snahou o vyniknutí (touha po moci) a společenským citem. (Juklová, 2012, s. 19-20) Adler neuvažuje o kauzální příčinné determinaci psychického dění, ale spíše o finální orientaci. Domnívá se, že jedinec si utváří své vlastní, tzv. **fiktivní** cíle, jejichž sledování ovlivňuje jeho chování. (Plháková, 2005, s. 55 - 57) Tyto cíle nejsou však založené na realitě, ale na základě subjektivního vnímání světa. Člověk si svůj cíl stanovuje díky touze po moci a pocitu sounáležitosti. Podle Adlera je touha po moci skrytá snaha a touha překonat pocit méněcennosti. Vysvětluje to možná také skutečnost, že Adler byl v dětství tělesně postižen. (Juklová, 2012, s. 20) Tento pocit méněcennosti je podle něj zcela přirozený, protože všichni jedinci začínají svůj život jako slabí a bezmocní tvorové. Pokud se v prostředí, kde dítě vyrůstá, objeví jakékoliv nevhodné praktiky (vysmívání, nevhodná výchova), dochází tím ke vzniku komplexu méněcennosti.

Individuální psychologie klade velký význam na působení sociálního prostředí. V něm si člověk hledá životní linii. Ta se utváří kolem pátého roku života, Adler ji nazývá rodinnou konstelací. (Juklová, 2012, s. 19 - 20) Nejstarší dítě má převahu, nejmladší dítě vyrůstá v příznivějších podmínkách. *„Jedináčci jsou podle Adlera zcela přesyceni výchovnými požadavky svého okolí. Rodiče nemajíce takřka na výběr, vrhnou veškerý výchovný elán na jedináčka. Ten je vysoce nesamostatný, pořád čeká, že mu někdo ukáže cestu, vyhledává oporu. Často rozmazlený, nenavyklý na potíže, jež mu byly vždy uklizeny z cesty. Protože je pořád středem pozornosti, lehce získá pocit, že je něčím zvláštním.“* (Adler, 1935, s. 114)

4. NEOPSYCHOANALÝZA

Neopsychoanalýza se začíná prosazovat brzy po druhé světové válce, ale začala se utvářet už těsně před válkou vlivem německých emigrantů, psychoanalytiků židovského původu, kteří přicházeli zejména do USA. Neopsychoanalytikové si vytvořili své vlastní systémy a založili instituty pro jejich výuku. Přestože neodmítli freudovskou dynamiku, kladli stejný nebo větší důraz na sociální a kulturní faktory, které působí při vývoji osobnosti a při vzniku duševních poruch. Zdůrazňovali roli psychologických potřeb a interpersonálních vztahů. Neopsychoanalýza byla rozvinuta především v Chicagu.

Jejími představiteli jsou Karen Horneyová, Erich Fromm, Erik Erikson, ale i Freudova dcera Anna, která nejprve myšlenky svého otce podporovala a rozšiřovala, ale nakonec se od nich odvrátila. Avšak nejvýznamnějším neopsychoanalytikem byl Harry Stack Sullivan, americký psychiatr, který svým posmrtně vydaným dílem *The interpersonal theory of psychiatry* systematicky nastínil vliv sociálních interakcí na lidskou psychiku. V nekrologu k Sullivanovu úmrtí v *New York Times* napsal Rolo May, později jeden z předních humanistických psychologů: „*Jako Freud byl prorokem viktoriánského věku sexuálního potlačování, Sullivan je prorokem našeho schizoidního věku.*“ (Nekonečný, 1995, s. 159)

Přijmout psychoanalytickou metodu se v Americe lékařská věda nejprve zdráhala. Avšak první světová válka přinesla její velký rozvoj. „*Na vrcholu její popularity v polovině padesátých let existovalo v celé zemi pouze 619 analytiků-lékařů, asi 500 laických analytiků a možná dalších 1000 ve výcviku ve zhruba dvaceti institutech pro analytiku-lékaře a deseti dalších pro laiky*“ (Hunt, 2000, s. 537)

4. 1. Anna Freudová (1895-1982)

Anna Freudová se narodila roku 1895 jako poslední ze šesti dětí Sigmunda Freuda. Vystudovala Cottage Lyceum ve Vídni. Tuto školu později popsala jako „*otupující*“ (Sayersová, 1999, s. 121). Anna studovala otcovy knihy a ve čtrnácti letech už znala hlavní zásady otcovy psychoanalýzy.

V roce 1920 odjíždí se svým otcem na vědecký kongres do nizozemského Haagu, kde se svou vstupní přednáškou o bytí sklidila velký úspěch. Stala se tak plnohodnotným členem Vídeňské psychoanalytické společnosti a začala přijímat první pacienty. Nejdříve dospělé, ale postupně se zaměřila na děti.

Anna Freudová v otázce psychoanalýzy nesouhlasí se svým otcem. Uvědomuje si obrovský rozdíl mezi dospělým a dětským pacientem. Vyslovuje myšlenku, že psychoanalytik by měl svému pacientovi plnit některá jeho přání, aby získal jeho důvěru. U dětí pak vyžaduje tzv. přípravné stadium, které pacienta více vtáhne do samotného procesu analýzy. Největší rozpor s otcovými myšlenkami však vidí ve využití volných asociací a přenosu. Domnívala se, že děti nejsou schopny vytvořit volné asociace spontánně. Rozdíl mezi její vlastní technikou analýzy dětí a technikou analýzy dospělých jejího otce je zapříčiněn poměrnou nezralostí dětského ega a internalizací rodičovských zákazů prostřednictvím superega. Využila svých zkušeností s léčením dětí ke zdůraznění adaptivních a maladaptivních následků obran ega. To byl hlavní rozpor s názorem jejího otce, který od roku 1895 zdůrazňoval, že takové obrany jsou vždy patologické. Ve své knize z roku 1936 systematicky uvedla a na příkladech ukázala adaptivní i maladaptivní důsledky těchto obranných mechanismů ega – vytěsnění, regrese, reaktivní formace, izolace, odčinění, projekce, introjekce, obrat proti sobě, zvrát a sublimace. Ukázala také, jakým způsobem se tyto obrany mohou kombinovat. Anna zdůrazňovala, že jestliže chceme získat přístup k id, musíme věnovat pozornost egu. Později dodala: *„Zabýváme-li se i egem, rozšíříme pole působnosti psychoanalýzy o analýzu charakteru. Navíc analýza nevědomého id na úkor vědomého ega nebo naopak by znamenala, že ztratíme ze zřetele hlavní zájem psychoanalýzy, tedy sledování konfliktu jednoho s druhým.“* (Janet Sayersová, Matky psychoanalýzy, 1999, s. 134)

Posledním velkým objevem, který byl také zahrnut v knize z roku 1936, byla její závěrečná část o dospívání. Oproti otci a jeho následovníkům se Anna zaměřila na rozdíly mezi dospíváním a ostatními etapami vývoje. Zabývala se hlavně specifickými problémy, které dospívajícím způsobuje zesílení sexuálního pudu. Upozornila na to, že dospívající se střídavě pohybují mezi požitkářstvím a asketismem a často zavrhují jakýkoli kompromis mezi svými protichůdnými pudy.

Freud popsal Anninu techniku jako „reakcionářskou“, ale i přes toto tvrzení se jí zastával až do své smrti.

Poslední dítě analyzovala v roce 1949 a dalších třicet let se věnovala především výcviku nových terapeutů. Nadále však pokračovala ve svých výzkumech na poli mateřství a péče o dítě. Její myšlenky se dokonce stávají i součástí britského zákona o dětech z roku 1975. Za svou celoživotní práci získala sbírku čestných doktorátů ze světových univerzit a další různá ocenění. V sedmdesátých letech se na poli psychoanalýzy začínají objevovat nové směry, které se výrazně vzdalují od Anniných názorů. (Plhánková, 2005, s. 45)

4.2. Karen Horneyová (1885 – 1952)

Karen Horneyová se narodila 15. září 1885 v Eilbeku nedaleko Hamburku. Studovala na neuropsychiatrické klinice v Berlíně, kde se setkala s blízkým Freudovým spolupracovníkem Karlem Abrahamem, který byl od roku 1907 uznáván jako první berlínský psychoanalytik. K němu také na začátku roku 1909 vstoupila do analýzy kvůli depresím a sexuálním potížím.

V letech první světové války Karen pracovala s vojáky, kteří utrpěli nervový otřes po výbuchu granátu, a s dalšími psychiatrickými pacienty ve vojenské psychiatricko - neurologické nemocnici a v Berlínském sanatoriu. Po válce pak působila v berlínském Psychoanalytickém ústavu a otevřela si privátní praxi, kde léčila převážně ženy.

V roce 1932 odešla do USA a začala vyučovat na chicagském Psychoanalytickém institutu. Tohoto místa byla pro některé své antipsychoanalytické názory zbavena a přestala být nakloněna i klasické psychoanalýze. V roce 1937 byla vydána její první kniha *Neurotická osobnost naší doby*, která měla velký úspěch. Během deseti let pak byla znovu vydána dvanáctkrát. „*Za svůj úspěch možná vděčila tomu, že se odvážila jít dál než Freud, a tomu, že od svého dřívějšího pojetí mateřství a neurózy založeného na pudech přešla k pojetí více personálnímu. To potom vydláždilo cestu dalším generacím analytiků.*“ (Janet Sayersová, *Matky psychoanalýzy*, 1999, s. 96)

Odmítla zejména Freudův biologismus a pansexualismus, vyzývala k přehodnocení jeho východisek a terapeutických praktik. Neopsychoanalýza je podle ní psychoanalýza bez libida. Uznávala Freudovu doktrínu determinace psychických procesů a nevědomé motivace. Odmítala ignoranci kulturních faktorů a sexuální problémy jako příčinu neuróz, naopak je pokládala za důsledek. Odsoudila Freudovo pojetí ženské psychiky, kde ústředním tématem bylo závidění penisu.

Z pozorování rozdílů mezi americkými a evropskými neurotiky usoudila na značný vliv kulturních faktorů na psychiku. Spojovala prvky klasické psychoanalýzy se sociálním hlediskem.

Zemřela 4. prosince 1952 na rakovinu. Zanechala po sobě dílo, v němž se věnovala teorii, podle níž muži ženám závidí mateřství, psychologickým důsledkům nerovnoprávnosti pohlaví a dále mateřství a rodičovství, což bylo všechno velice přitažlivé pro feministky. Z jejích posledních knih čerpali zvláště neanalyticky založení psychologové jako například Maslow, inspirovaly se jimi i americké učebnice psychologie, ale také časopis *Asociace Journal of*

Psychoanalysis, který založila. Těžili z nich také terapeuti, kteří pracují v dnešním Psychoanalytickém institutu a středisku Karen Horneyové v New Yorku.

Z psychoanalýzy uznávala úlohu nevědomí, metody a techniky, odmítla významnost biofaktorů, pansexualismus, předurčující roli dětství a strukturální dělení psychiky na id, ego a superego. Přisuzovala velký význam zážitkům z dětství, zejména v sociální oblasti.

Základním pojmem Karen Horneyové je úzkost. Definuje ji jako „*pocit osamocení a bezmocnosti vůči potencionálně nepřátelskému světu.*“ (Drapela, 1997, s. 53)

Úzkost v dětství vzniká působením dospělých, kteří jsou nepředvídatelní, panovační, příliš nároční nebo naopak shovívaví apod. Zakouší pochybnosti o tom, zda láska rodičů je skutečná a namísto rozvíjení pocitu náležitosti dítě překonává strach a prožívá pocity osamocení a bezmocnosti v potenciálně ohrožujícím světě.

Aby dítě překonalo základní úzkost a získalo určitý pocit bezpečí, využívá různých interpersonálních vztahů. Horneyová roztřídila tyto vztahy do tří kategorií.

První kategorií je pohyb k lidem. Dítě si přeje být milováno, vedeno a chráněno. Snaží se získat jejich dobrou vůli, záviset na nich a tím si zajistit osobní bezpečí. Vztahy s druhými jsou jako ochrana před osamělostí a nepotřebností. Tento postoj může maskovat agresivitu.

Druhá kategorie je pohyb proti lidem. Jediným prostředkem k přežití je agresivní chování. Dítě chce mít navrch a porazit ostatní.

Třetí kategorie je pohyb od lidí. Dítě touží po nezávislosti a soběstačnosti. Vyprošťuje se ze vztahů s druhými, protože se mu zdá, že většina lidí mu nerozumí nebo že jim na něm nezáleží.

Stejně jako neurotické potřeby i tyto strategie slouží k minimalizaci v dětství vytvořených pocitů úzkosti. I tady platí, že zdravý člověk uplatňuje tyto strategie střídavě a konflikt mezi nimi není prožíván. Neurotik mezi nimi nedokáže přecházet a užívá stále tutéž strategii bez ohledu na situaci.

Horneyová se zabývala „neurotikem dnešní doby“ a etiologií neuróz vůbec. Neurotické poruchy jsou vzorce interpersonálního chování získané v dětství.

Neurotické potřeby, vyskytující se v dospělosti, jsou jen pokračováním maladaptivních postojů v dětství. Vyznačují se nutkavostí a jsou nevědomé – jedinec buď nechápe význam svého chování, nebo jej špatně interpretuje. Slouží k překlenutí pocitů nejistoty a hostility. V tomto smyslu jsou na nich závislí všichni lidé, ovšem neurotické chování se vymyká

běžným způsobům učení – fixace na neúspěšných strategiích a nedostatečný zřetel k vhodnosti té které reakce v konkrétní situaci. Neurotický charakter se vyznačuje sebeobviňováním, sebenenávistí, pocity méněcennosti, sebezničujícím chováním. Potřeby jsou neurotickými tehdy, stane-li se jedinec závislý na jedné z nich. Horneyová uvádí deset neurotických potřeb. Upozorňuje však, že tento seznam není ani úplný, ani nesporný. Další potřeby mohou přibývat tak, jak se ve společnosti objevují nové zájmy a nové způsoby chování.

Neurotické potřeby původně předložené Horneyovou jsou:

1. Neurotická potřeba náklonnosti a schválení
2. Neurotická potřeba „partnera“, který převezme péči o jedincův život
3. Neurotická potřeba vymezit svůj život úzce vytyčenými hranicemi
4. Neurotická potřeba moci
5. Neurotická potřeba využívat druhých
6. Neurotická potřeba prestiže
7. Neurotická potřeba obdivu
8. Neurotická potřeba výkonu
9. Neurotická potřeba soběstačnosti a nezávislosti
10. Neurotická potřeba dokonalosti a nenapadnutelnosti

Skoro všichni lidé jsou neurotičtí. Typickým symptomem doby je tzv. neurotická erotika, respektive neurotická potřeba lásky, která je nutková a neuroticky vystupňovaná. Neurotik potřebuje partnera jako oporu, ujišťovatele a stálého podavače důkazů lásky.

Kromě psychoterapie zdůrazňuje Horneyová léčení duševních problémů svépomocí. Život sám je ozdravným procesem a pomoci může i prožité neštěstí. Člověk například objeví lidi, kteří se za něj postaví a pomůžou mu.

Pohled na osobnost ženy si Horneyová udělala už v době studií. Proti závisti penisu staví závist ženského lůna. Ženy se často cítí ve srovnání s muži méněcenné a snaží se být více maskulinní, což je dáno jejich ekonomickou, psychickou a politickou závislostí na mužích. V celé historii byly ženy považovány za druhořadé občany a od dětství jsou socializovány ve směru percipování nadřazenosti mužů.

4.3 Harry Stack Sullivan (1892 – 1949)

Harry Stack Sullivan se narodil v roce 1892 v New Yorku. Po dokončení střední školy byl přijat na lékařskou fakultu v Chicagu, kterou dokončil v roce 1917. Během studia se seznámil s klasickou freudovskou psychoanalýzou a navštěvoval hodiny psychoanalýzy. Sullivan klade důraz na interpersonální chování. Osobnost podle něho neexistuje samostatně, ale je výsledkem interpersonálních vztahů. Ty začínají v dětství a probíhají po celý život člověka. Hlavním formujícím činitelem je kultura. Základními potřebami jsou potřeba uspokojení a bezpečí. Jde o vyhnutí se nejistotě a úzkosti. Poruchy chování vznikají při pokusech o odstranění úzkosti. Úzkost vzniká zejména z konfliktu tendencí, kdy totéž jednání uspokojí biologickou potřebu, ale jde proti potřebě bezpečí. Rozvoj osobnosti je podmíněn harmonií sociálních, sexuálních a kognitivních pochodů.

Podle Sullivana se kognitivní procesy vyvíjejí ve třech stádiích. První stadium se nazývá **prototaxické**. Sullivan ho vysvětluje jako posloupnost okamžitých stavů vnímaného organismu, zvláště těch, které se vztahují k zónám interakce s okolím. Druhé stadium je **parataxické**. To se objevuje především u dospělých. Třetí stadium se nazývá **syntaktické**. Projevuje se logickým usuzováním s využitím symbolů, jazyka a reflexe. Je typické pro zralější děti a dospělé.

Sullivan dával důraz na vývojová stadia a na sexuální dimenzi osobnosti, což připomíná prvky Freudovy teorie. Za první a klíčovou interpersonální zkušenost pokládal Sullivan kojení (kojenec díky přímému kontaktu své orální zóny s prsem matky získává nejintenzivnější interpersonální zkušenost). Vývojová stadia rozděluje na rané dětství, vlastní dětství, juvenilní stádium, preadolescenci, ranou adolescenci a pozdní adolescenci. V průběhu těchto stadií se dosahuje zralosti v oblasti sociální, sexuální i kognitivní a je vytvořen repertoár interpersonálních vztahů.

Podle Sullivana člověk směřuje ke stavu absolutní euforie, jehož protikladem je absolutní hrůza nebo absolutní tenze. Ale brání mu v tom tenze vyvolávaná opomenutými potřebami nebo úzkostí. Dlouhodobé opomíjení potřeb vyvolává apatii a dlouhotrvající úzkost, které mohou vést k různým psychickým poruchám.

Uspokojení potřeb a interpersonální bezpečí často nelze dosáhnout najednou. Pokud při pokusu o uspokojení potřeby vyvolá dítě u dospělých negativní odezvu, naučí se utíkat z nich pomocí systému já, což je dynamismus, který pomáhá naučit se vyhýbání se zákazům. Jiným únikovým dynamismem je sublimace, což je posun ke společensky přijatelnější činnosti.

Základní motivační silou je odstranění úzkosti. Její míra závisí na druhu raných zkušeností. (Drapela, 2003, s. 56)

4.4 Erich Fromm (1900 – 1980)

Erich Fromm se narodil 23. března 1900 ve Frankfurtu nad Mohanem v ortodoxní židovské rodině. Jako mladý chlapec se setkal s antisemitistickými postoji Němců křesťanského vyznání. Sám sebe líčí jako neurotické a úzkostné dítě. Během 1. světové války byl zdrcen lidskou destruktivitou a iracionalitou. Vedle zájmu o filosofii a sociologii ho brzy zaujala psychologie, kterou si zvolil jako hlavní předmět svých univerzitních studií. Doktorát z psychologie získal na Heidelberské univerzitě. Avšak k psychoanalýze se dostal nikoli na univerzitě, ale v „terapeutiku“ Friedy Reichmannové, která se později stala jeho ženou. V mládí se Fromm zajímal o Freuda a Marxe, jejichž myšlenky na něho velice zapůsobily, a pokusil se o syntézu těchto dvou teorií. Marxovy myšlenky použil jako sociální rámec, do něhož integroval Freudovy psychologické prvky. Celý život se zajímal o marxistický socialismus.

Zpočátku své analytické kariéry praktikoval klasickou freudovskou psychoanalýzu. Pak se od ní odchýlil, zejména od její zúžené teorie libida. Přesto se vždy pokládal za Freudova žáka, který se pouze pokouší rozvíjet Freudovy nejvýznamnější objevy, aby je obohatil a prohloubil tím, že je vyprostí z příliš zúžené teorie libida. (Drapela, 2003, s. 63)

Erich Fromm kladl důraz na společenský kontext lidské existence, na důležitost uvědomění si sebe samého a vlastní vnitřní hodnoty. Základním aspektem povahy je svoboda, ale mnozí lidé nejsou ochotni si ji užívat, čímž umožňují existenci diktátorských systémů. K prosazení své svobody musí každý člověk činit hodnotová rozhodnutí, rozvíjet produktivní zaměření života a objevit krásu a moc altruistických postojů. (Drapela, 2003, s. 63)

Hlavním problémem společnosti je volba mezi „robotismem“ a „humanistickým socialismem“. Humanistický socialismus definoval jako spolupráci, aktivitu, odpovědnost a využívání kapitálu člověkem a ne naopak. Kladl důraz na humanistickou etiku v protikladu k etice autoritativní a ryze subjektivní. Toto Frommovo pojetí odpovídá Adlerově vizi společnosti jako „spolupracujícího společenství“.

Osobnost je podle Ericha Fromma celek zděděných a získaných vlastností, jež jej činí jedinečným, produktem interakce mezi vrozenými potřebami a vlivy sociálních norem a institucí. Rozlišil dvě základní složky osobnosti – temperament a charakter.

Temperament je hlavní nástroj osobnosti. Je konstituční, vrozený, víceméně trvalý a nemá etický význam.

Charakter oproti tomu etický význam má, je tvořen hodnotovými volbami jedince, které jsou ovlivňovány sociokulturním okolím. V oblasti charakteru se dosahuje osobnostního přizpůsobení. Fromm rozlišuje dva základní vzorce charakteru, které se zpravidla vyskytují v každém jedinci současně.

Produktivní charakter se zakládá na obdarovávání druhých prostřednictvím lásky a práce. „Člověk miluje to, pro co pracuje, a pracuje pro to, co miluje.“ (Drapela, 2003, s. 65)

Neproduktivní charakter vychází z předpokladu, že jedinec není schopen obdarovávat druhé láskou a prací, a proto musí to, co potřebuje, dostávat od druhých, nebo od nich jen bere, a tím je vykořisťuje.

Charakterové vzorce jsou založeny na dvou základních procesech. Jedním z nich je socializace, díky níž si člověk vytváří vztahy k druhým a k sobě. Souvisí s produktivním charakterem. A druhým procesem je asimilace, jejímž prostřednictvím člověk získává nebo si přisvojuje žádoucí předměty. Souvisí s neproduktivním charakterem. Optimum spočívá ve vhodném smíšení těchto dvou procesů.

Produktivní a neproduktivní zaměření jsou v každé lidské mysli vzájemně propojena. Převládá-li produktivní zaměření, pak neproduktivní styly ztrácejí svůj negativní význam a podporují růst. Neproduktivní orientaci rozdělil Fromm do čtyř typů.

První je receptivní orientace. Člověk očekává veškeré zajištění od vnějších zdrojů. Lidé s touto orientací chtějí být milováni, aniž by sami milovali. Jsou submisivní, lehkověrní a sentimentální.

Druhá orientace je kořistnická. Osoba s tímto zaměřením nejen očekává zajištění od vnějších zdrojů, ale neváhá ho získat aktivně, například loupením. Podle Fromma je to v podstatě kanibalismus. Takové osoby samy neprodukují, ale přivlastňují. Takoví lidé jsou agresivní, arogantní, egocentriční, hrdí a důvěřují jen sami sobě.

Hromadivá orientace je třetí typ. Osoby s touto orientací se snaží uchovávat nahromaděný majetek a izolovat se od ostatních. Vytváří si obrany proti zasahování vnějšího světa do vlastních věcí. Žijí v minulosti. Jsou to lidé rigidní, podezíraví, tvrdohlaví, věrní a rezervovaní.

Poslední, čtvrtý, je typ tržní orientace. Osoba s tímto zaměřením věří, že vše, co člověk potřebuje, se dá získat v procesu výměny, kde cenu věcí určuje trh. Uplatňuje tržní přístup k osobnosti - podle toho, jaký dojem člověk vzbuzuje, ne podle toho, jaký je, uspěje na trhu, kde je na prodej stejně jako jiné zboží. Tito lidé jsou příležitostní, netaktní, bezcílní, přístupní názorům, velkomyslní a zvědaví. „Úspěch závisí ponejvíce na tom, jak se člověk na trhu prodá, jak dobře svou osobnost nabídne, jak pěkným je „balíčkem,“ zda je „milý“, „rozumný“, „agresivní“, „spolehlivý“, „ambiciózní“; dále z jaké rodiny pochází, jaké kluby navštěvuje a zda zná ty správné lidi.“ (Drapela, 2003, s. 66)

Fromm vyčlenil pět hlavních potřeb každého člověka - potřebu vztažnosti, potřebu transcendece (nežít jen pro sebe), potřebu zakořeněnosti (někam patřit), potřebu identity, potřebu orientačního rámce (lidé, s kterými se chci srovnávat). Uspokojení těchto potřeb závisí na podmínkách v dané společnosti. Osobnost je utvářena od dětství tak, aby se do dané společnosti hodila. Takový člověk je schopen důvěrného vztahu k druhé osobě, aniž by ztrácel svoji identitu. Síla, která podporuje vztažnost a přitom zachovává identitu, je zralá láska.

Zralá láska vyplývá z produktivní charakterové orientace. Láska je aktivní silou v člověku, překonává pocit osamění a spojuje jej s druhými, současně člověku umožňuje být sama sebou. Podle Fromma spočívá terapie hlavně v obnovení pacientovy schopnosti milovat.

Erich Fromm je nápadný zejména mírou prosazování sociálních faktorů. (Plcák, 2007)

5. BEHAVIORISMUS A JEHO PŘÍSTUP

„Zajímavý styčný bod mezi psychoanalýzou a behaviorismem je v tom, že oba směry uznávají omezenou průhlednost vlastního jednání a jeho motivu pro subjekt. Psychoanalytik vidí příčinu neprůhlednosti psychiky pro sebe samu ve vytěsnění, behaviorista v tom, že účinnost podmiňování není závislá na tom, zda subjekt ví, že byl nebo že právě je podmiňován.“
(Říčan, 2007, s. 26)

Behaviorismus je velký směr americké psychologie, který začal dominovat v první polovině 20. století. Jeho zakladatelem byl americký psycholog John B. Watson (1878 - 1958), který v roce 1913 prohlásil, že nelze vědecky studovat naše vnitřní zážitky, jak to dělala psychologie vědomí, ale objektivně je nám přístupné pouze vnější chování. (Chalupa, 2007, s. 14 - 15) Watson vnáší do psychologie zcela odlišný názor a směr. Odmítá metodu introspekce a metodu pozorování sebe sama nazývá metodou neobjektivní. Předmětem jeho studia psychologie se stávají objektivně pozorovatelná fakta, a to především studium chování. Zastává názor, že naše osobnost neexistuje a není tedy zdrojem našeho chování. Je to pouze pojem, který je složen z naučených zvyků a jehož metody jsou měřitelné.

Jeho inspirací byli především I. M. Sečenov, zakladatel ruské reflexní školy, a I. P. Pavlov, objevitel klasického podmiňování a zároveň nejvýraznější osobnost této školy. Přístup ke studiu lidské psychiky obou těchto představitelů byl přísně objektivní a materialistický. J. B. Watson svým behaviorálním pojetím navazoval na ruskou reflexologii, směr objektivního zkoumání chování živočichů a člověka na základě reflexního principu. A vymezuje tím nově předmět psychologie.

V behaviorismu je chování určeno asociací mezi předmětem (Stimulem S) a následující reakcí (vzorec S-R), a to prostřednictvím senzomotoriky. Lidské návyky vznikly díky opakování a posilování této asociace a pomocí takto vzniklých návyků bylo vysvětlováno účelné chování organismů v prostředí. Dokonce i řeč a osobnost. (Chalupa, 2007, s 14 - 15). Ve svých počátcích (nazýváme jej raný behaviorismus) byl často behaviorismus nazýván naivním či radikálním. (Plháková 2005, s. 21 - 24) Byl reprezentovaný především pracemi J. B. Watsona. Toto období končí přibližně kolem roku 1930.

Později se objevuje pojem **neobehaviorismus**. Řadíme sem amerického psychologa E. CH. Tolmana, C. L. Hulla a B. F. Skinnera. Neobehaviorismus přinesl v té době nové poznatky, podle nichž chování není jen bezprostřední reakcí na podnět a ovlivňuje jej také prostředí,

keré si utváříme svým očekáváním a svými hodnotami. (Plháková 2005, s. 23 - 24)
Představitelé si také začali uvědomovat, že jeho původní podoba není udržitelná, proto se pokusili o jeho zjednodušení. Změnilo se schéma z původního S – R na S – O (organismus) – R. Mezi stimulus a reakci vstupuje organismus jako komplex intervenujících proměnných, které spoluurčují vliv stimulace na reakci. Předmět bádání se změnil z původních reflexů na chování (Juklová, 2012, s. 18)

Behaviorismus usiloval o zásadní zvědečtění a zcela se vzdává studia prožívání. Jeho přínos je do jisté míry diskutabilní. (Plháková, 2005, s. 18)

„Striktní behaviorismus je v současné době záležitost spíše historická. Většina psychologů se shoduje v tom, že lidské chování nelze vysvětlit bez zřetele k vnitřním mentálním událostem. Studium chování může být vhodnou metodou při zkoumání zvířat.“ (Plháková, 2003, s. 20, 21)

5.1. John B. Watson (1878-1958)

Watson se narodil v Jižní Kalifornii. Byl zakladatelem behaviorismu a několik let byl vnímán jako vůdce tohoto směru. V roce 1913 vydává článek „Psychologie z hlediska behavioristy.“ Ten se stal jakýmsi manifestem. „*Z hlediska behavioristy je psychologie čistě objektivní experimentální odvětví přírodní vědy. Jejím teoretickým cílem předvídání a řízení chování. Introspekce není základní součástí jejich metod. Data získaná touto metodou nemají žádnou vědeckou hodnotu, protože často vedou k interpretaci v termínech vědomí. Behaviorista ve snaze najít jednotící schéma živočišné reakce nevidí žádnou dělicí čáru mezi člověkem a zvířaty. Lidské chování s celou rafinovaností a složitostí, představuje pouze část celkového schématu, který behaviorista zkoumá.*“ (Plháková, 2005, s. 33)

Podle Watsona jsou poznatky z introspekce nejasné a domnívá se, že z těchto důvodů se psychologové musí vzdát veškerých zmínek o vědomí a mentálních stavech. Je zastáncem názoru, že by se měly studovat pouze jevy, které lze pozorovat a kvantifikovat.

5.2. Clark Leonard Hull (1884 – 1952)

Americký psycholog narozený v New Yorku. Původně vystudoval inženýrství, ale díky obrně, která ho ve 24 letech postihla, zůstal částečně chromý a rozhodl se pro psychologii. V roce 1929 byl jmenován profesorem na univerzitě v Yale. V 50. letech patřil mezi jedny z nejcitovanějších psychologů. Díky svému původně technickému zaměření chápal Hull

psychologii spíše jako přírodní vědu. Svoji teorii označoval jako hypoteticko – deduktivní systém, díky kterému může specifikovat svoje hypotézy a na základě nich vyvozovat behaviorální metody. Organismy (včetně lidí) považoval za tzv. automaty, které jsou bez duše oddělené od těla a které jsou vybaveny behaviorálními mechanismy učení. Jeho dílo „Principy učení“ obsahuje 16 verbálně i matematicky vyjádřených postulátů, které jsou výsledkem této Hullové výzkumné práce. Postulát je jedním ze základních pojmů logiky a označuje předpoklad, který je přijímán, za pravdivý. C. L. Hull zavádí termíny jako **drive (puzení)**, primárně motivační stav založený na potřebách organismu. **Posílení (zpěvnění)**, důsledek redukce drivu. **Iniciativy (pobídky)** jsou objekty (např. hlad), které umožňují redukci.

Hullova teorie je často označovaná za „tvrdou vědu“, která byla natolik těžkopádná, že nemohla zcela objasnit lidské chování. Hullovo dílo bylo později prezentováno studenty yalské školy na psychoanalytickém výcviku v Evropě.

5.3. Edward Chace Tolman (1886 – 1959)

Byl dalším americkým psychologem a představitelem behaviorismu, který se zpočátku věnoval zcela odlišnému oboru. Narodil se v Kalifornii, kde vystudoval elektrochemii, pak filozofii a až poté psychologii. Ve spise „Účelné chování u zvířat a lidí“, který vydal v roce 1932, se objevují nové termíny neobehaviorismu. **Molekulárním chováním** popisuje jednoduché fyziologické změny organismu. **Molárním chováním** označuje účelnou behaviorální strukturu. Přirovnává ho například k myši, která se snaží probíjet k potravě klikatou cestou. „*Tolman je v současnosti pokládán za jednoho z předchůdců kognitivní psychologie. Oprávněnost tohoto zařazení potvrzuje následující ukázka z jeho článku „Kognitivní mapy u krysy a u lidí.“*“ (Plháková, 2005, s. 31)

„...zdůrazňujeme, že centrální úřadovna se sama o sobě mnohem víc podobá plánovací řídicí místnosti než zastaralé telefonní ústředně. Podněty, kterým je dovoleno do ní vstoupit, nejsou spojeny s výslednými reakcemi pouze jednoduchými spínači. Spíše platí, že vstupní impulzy jsou obvykle v ústřední řídicí místnosti přepracovány a propracovány v prozatímní, pravděpodobně kognitivní mapy prostředí. A jsou to tyto prozatímní mapy..., které určují, jakou odezvu, pokud vůbec nějakou, zvíře uskuteční.“ (Plháková 2005, s. 31.)

5.4. Burrhus Frederic Skinner (1904 – 1990)

Studoval na Harvardské univerzitě, kde v roce 1931 získal doktorát v oboru experimentální psychologie. Ve své disertaci striktně odmítl pojem intervenující proměna. Ve svém díle „Chování organismu“ představuje dva druhy chování, respondentní a operantní. Respondenty jsou podle Skinnera vyvolané reakce (k nim přirovnává například slinění). Naopak operanty jsou spontánní projevy, které mohou mít kladné nebo záporné chování. Zmiňuje také pojem operantní podmiňování, druh učení, při kterém se mění pravděpodobnost aktů chování na základě jejich důsledků. (Plháková, 2005, s. 33 - 35)

Podle Skinnera je lidská svoboda a důstojnost pro vědeckou psychologii nepoužitelná. Svoje mínění dokládá v knize „Za svobodou a důstojností“, vydané v roce 1971. Do stejné kategorie řadí také obranné mechanismy, nevědomí, sebeaktualizaci a také hlad i žízeň. Skinner se ptá: „*Co máme na mysli, když říkáme, že chceme být svobodní? Obvykle tím míníme to, že nechceme být ve společnosti, která nás trestá, pokud děláme to, co chceme. Podobné je to s důstojností. Když řekneme „zemřela důstojně,“ myslíme to, že žena dodržovala „správné“ chování bez zjevných postranních úmyslů. Ve skutečnosti zachovávala důstojnost, protože jí historie jejího posilování vedla k tomu, aby vnímala důstojně způsoby chování jako více odměňující než děláni scén.*“ (Plháková, 2005, s. 32)

„Podle Skinnera žádná skutečná svoboda nebo důstojnost neexistuje. Dobré či špatné způsoby chování jsou pouze důsledkem mnohdy chaotického způsobu odměňování, které společnost poskytuje.“ (Plháková, 2005, s. 35)

6. HUMANISTICKÁ PSYCHOLOGIE

Je směr americké psychologie 20. století, který se často označuje jako „třetí síla“ v psychologii. Vznikl v 60 letech v USA jako alternativa k psychoanalytickému a behaviorálnímu přístupu. Na rozdíl od psychoanalýzy je humanistická psychologie zaměřena na vědomí a současnost, nikoliv minulost. Zdůrazňuje směřování člověka ke zdraví a růstu, k seberealizaci a pozitivnímu myšlení. Klade důraz na svobodu, svobodné myšlení a na nalézání vlastní identity. (Chalupa, 2007, s. 17 - 18) „*Základním konceptem humanistické psychologie je seberealizace či sebeaktualizace, kterou Abraham Maslow, jedna z vůdčích osobností daného směru, definuje jako žádost člověka po sebenaplnění, jako jeho tendenci uskutečnit své možnosti.*“ (Plháková, 2005, s. 72)

Hlavním principem humanistické psychologie je, že se zcela soustředí na lidské prožívání. Jejím zdrojem nejsou různé teorie prožívání a chování člověka, ale přistupuje k bytosti celostně. Zajímá se o každodennost, řešení běžných životních problémů a současně upozorňuje na jedinečnost každého člověka. Důležitým pojmem je spiritualita, duchovnost osobnosti. Tato složka zahrnuje hledání smyslu života, ideálů a usiluje o vyšší hodnoty, jako je například ideál pravdy a spravedlnosti pro všechny. (Říčan, 2009, 152 - 154) Hlavní myšlenkou je také to, že s lidskou osobností nelze manipulovat podle předem vytvořeného plánu. Směřuje k tzv. filozofickému existencialismu, což znamená, že každý člověk má svoji vlastní víru.

V roce 1962 skupina psychologů zakládá Americkou asociaci pro humanistickou psychologii. Asociace sdružovala psychology, kteří nesouhlasili s tehdejšími pohledem na člověka a s tehdejšími dominujícími směry, kterými byla psychoanalýza a behaviorismus. Tito psychologové nového humanistického směru hledali pozitivnější výklad lidské psychiky. (Blatný a kolektiv, 2010, s. 206 - 207). Mezi hlavní představitele humanistické psychologie patřili Abraham Maslow a Carl. R. Rogers.

„*Patrně za největší nedostatek byla u humanistické psychologie považována metodologie, neboť většina děl jejích autorů má esejistickou povahu. I přes tuto skutečnost se však stala dodnes velmi využívaným směrem poskytujícím nové poznatky o zdravých a vysoce seberealizujících se jedincích.*“ (Juklová, 2012, s. 21)

6.1. Abraham Maslow (1908-1970)

Hlavní představitel tohoto směru se původně zabýval přírodovědeckými experimenty a vycházel z behaviorismu. Od něj postupně přechází k širšímu a celostnímu humanitnímu pojetí lidské psychiky. Ve svých studiích se zabýval především studií zdravých, inteligentních lidí, kteří mají již značně vybudovanou kariéru. Tyto skupinu lidí nazýval sebeaktualizované osoby. Zkoumané lidi vybíral mezi svými přáteli, např. různými umělci, bankéři apod. Podal rozsáhlé popisy těchto osob asi ve 40 bodech. Hlavním přínosem těchto studií byl popis následujících vlastností: nezávislost, odstup a potřeba soukromí, smysl pro humor, originalita, tvořivost a sebetranscendence, schopnost zapomenout na své osobní zájmy a překračovat hranice svého já. (Drapela, 1997, s. 137). Tito sebetranscendenční jedinci mají tzv. vrcholné zážitky, mysticky zbarvené okamžiky silného prožitku. Maslow vychází z humanistické a existenciální psychologie, jeho výklad je optimistický a holistický. Holismus zdůrazňuje to, že celek je složen z různých částí, z nichž každá část je ovlivněna organismem, a tyto části celku jsou navzájem propojeny. V roce 1954 vydal Maslow svoji knihu „Motivace a osobnost,“ ve které uvádí vlastní hierarchii potřeb. Toto hierarchické uspořádání ho proslavilo po celém světě. Maslow uspořádal pět úrovní potřeb, přičemž uvádí, že vyšších potřeb lze dosáhnout až po naplnění těch nižších. (Drapela, 1997, s. 137)

Potřeby podle Maslowa

Maslow uspořádal hierarchicky lidské potřeby do pěti úrovní. První úroveň představují **fyziologické potřeby**. Jedná se o základní potřeby, jako je potřeba kyslíku, vody atd. Další, **potřeba bezpečí**, znamená pocit bezpečí v tom smyslu, že nemáme pocity úzkosti, strachu a zmatku. **Potřeby náležitosti a lásky** přicházejí, jakmile jsou naplněny potřeby fyziologické a potřeba bezpečí. Všichni lidé kromě patologických případů mají **potřebu úcty**. Dělí se na úctu druhých a sebeúctu. Při **potřebě sebeaktualizace** člověk postupuje na tzv. B - úroveň a touží se stát vším, čím může. První čtyři potřeby nazval nedostatkovými. (Drapela, 1997, s. 137 - 138) Na tzv. B - úrovni se objevuje potřeba odstupů a soukromí, potřeba nezávislosti na kultuře, smysl pro humor bez nepřátelství, tvořivost a originalitu (sebetranscendenci).

6.2. Carl Ransom Rogers (1902-1987)

Carl Rogers se narodil v Kalifornii a svoji praktickou činnost začal v poradenských centrech pro děti. Učil na několika univerzitách (např. Ohio, Chicago) a pořádal různé psychoterapeutické výcviky. „*Je autorem teorie vývoje a změny osobnosti.*“ (Juklová 2012, s.

21) V mezilidských vztazích považoval za velmi důležité to, aby lidé přijímali druhého i s jeho nedostatky. Porozumění a opravdovost považoval za zdravý vývoj sebevýchovy a sebehodnocení. (Juklová, 2012, s. 21)

Rogers je známý svojí terapií zaměřenou na klienta. Lidé mají přirozenou tendenci k osobnímu růstu, ke změně a k pozitivnímu myšlení. Sebeaktualizace je pro ně základní motivací. Ve svých teoriích zdůrazňoval také důležitost vlivu prostředí na vývoj dítěte. Psychický vývoj dětí probíhá nejlépe v nepodmíněném prostředí. V prostředí, kde rodiče děti milují i tehdy, přestože jejich chování není v daný moment ideální. V praxi se ale spíše setkáváme s prostředím podmíněným. Rodiče oceňují děti pouze v situacích, kdy se dítě chová zcela podle jejich představ. Děti pak ze strachu ztráty lásky a pozornosti rodičů přijímají hodnoty druhých a popírají tak své vlastní já. (Plháková, 2005, s. 74)

Rogers je tvůrcem tzv. nedirektivní psychoterapie. Podle ní sám člověk nejlépe ví, co nejvíce potřebuje a jaká změna prostředí by mu vyhovovala. Při svých terapiích nepoužíval žádné diagnostické nástroje, spoléhal se pouze na informace, které mu poskytl sám klient. Používal metodu pozorování z pohledu subjektu, nikoliv z pohledu vnějšího pozorovatele. *„Podle Rogerse každý organismus (tedy i člověk) sám dobře ví, co je pro něj dobré: zkušenosti a prožitky, které jsou vyhodnoceny jako podporující jeho růst, jsou vyhledávány i nadále, zážitkům, které jsou vyhodnoceny jako neuspokojující, se příště vyhýbá. Toto organické hodnocení prožitků tak vytváří systém zpětných vazeb, které umožňují organismu koordinovat jeho zkušenosti s tendencí k sebeaktualizaci. Znamená to, že lidé mohou (a měli by) důvěřovat svým pocitům.“* (Blatný a kolektiv, 2010, s. 207)

7. PSYCHOLOGICKÉ SMĚRY A DETERMINACE PSYCHIKY

Z výše uvedených kapitol rozlišujeme tři odlišné přístupy k determinaci osobnosti. V případě psychoanalýzy to jsou tři Freudovy známé subsystémy, tj. id, ego a super-ego, jejichž základními motivy jsou sex a agrese. Role nevědomí je zde maximální a mezi nejdůležitější determinanty patří dědičnost, vrozené pudy a biologické potřeby. Na vzniku psychických poruch se podílí nevědomé a potlačené konflikty, fixace a prožitá traumata v dětství. Principem psychoanalytické terapie je odkrývání potlačených motivů. Svědomí se řídí subsystémem super-ego.

V behaviorismu tvoří strukturu osobnosti naučené reakce a zvyky, v nichž základními motivy jsou podněty všeho druhu. Cílem terapie je přeučení těchto naučených zvyků. Role nevědomí je zde nulová. Determinanty lidské psychiky jsou hlavně nápodoba svého vzoru, učení a těžké životní situace. Ke vzniku neuróz nebo jiných psychických poruch napomáhají maladaptivní zvyky, nevhodný výchovný vliv a poruchy socializace. Cílem behavioristické terapie je učení nebo přeučení pomocí působení odměn a trestů.

V humanistické psychologii je hlavním zdrojem vlastní „Já“ a sebepojetí, z nichž vyplývá i motivace osobnosti, a tou je potřeba seberealizace. Determinanty jsou vlastní aktivita a svobodná volba vývoje. Role nevědomí je minimální a principem pojetí svědomí je obraz ideálního „Já“. V humanistické terapii je nejdůležitější spoluprožívání, akceptace a empatie ke klientovi. (Nakonečný, 1998, s. 15)

Tři přístupy k psychologii osobnosti

Tabulka 1: Tři přístupy k psychologii osobnosti

H l e d i s k o	<i>psychoanalýza</i>	<i>behaviorismus</i>	<i>humanistická psych.</i>
<i>struktura osobnosti.:</i>	id, ego, super-ego	naučené reakce, zvyky	vlastní "Já", sebepojetí
<i>základní motivy:</i>	sex a agrese	podněty všeho druhu	potřeba seberealizace
<i>determinace:</i>	dědičnost, vrozené pudy, biolog. potřeby	učení, nápodoba vzoru, kritické životní situace	svobodná volba vývoje, vlastní aktivita
<i>role nevědomí:</i>	maximální	žádná	minimální
<i>příčiny psychických poruch (např. neuróz)</i>	nevědomé, potlačené konflikty, fixace, prožitá traumata v dětství	nevhodný výchovný vliv prostředí, maladaptivní zvyky, poruchy socializace	inkongruence, neshoda, krize přijatých hodnot, nevhodné sugesce z dětství
<i>pojetí svědomí:</i>	super-ego	sebe-zpevňování	obraz ideálního "Já"
<i>v terapii jde o:</i>	odkrývání (potlačených motivů)	(pře)učení (působením odměn a trestů)	spoluprožívání (akceptace, empatie)

Zdroj: Nakonečný, 1998, s. 15

ZÁVĚR

Každý z přístupů probíraných a rozebíraných podrobněji v této práci pohlížel na determinaci lidské psychiky odlišně a soustředil se na jinou z jejích oblastí. Psychoanalýza reprezentovaná jejím zakladatelem Sigmundem Freudem klade především velký důraz na nevědomí. Další z psychoanalytiků Carl G. Jung původně též vycházel z Freudovy teorie, ale postupně se od ní stále více odkláněl a jeho názory se začaly od Freudova pojetí lišit. Kritizoval Freuda především za jeho pojetí libida, které nepovažoval Jung za pouhý sexuální pud, ale za obecnou psychickou energii. Spolu s A. Adlerem Jung předkládá vlastní analytické pojetí osobnosti. Neopsychoanalýza vychází sice z psychoanalýzy, ale zaměřuje se mnohem více na sociální a kulturní faktory. Její představitelé jsou Anna Freudová, Karen Horneyová, Harry Stack Sullivan a Karen Horneyová. Behaviorismus se oproti tomu zabývá chováním a klade důraz zejména na pozorovatelná fakta. John B. Watson prohlásil, že nelze pozorovat naše vnitřní zážitky, ale že lze popisovat pouze objektivně pozorovatelná fakta. Behaviorismem se zabýval také Clark Leonard Hull, Edward Chace Tolmann a Burrhus Frederic Skinner. Jako alternativa k psychoanalytickému a behaviorálnímu přístupu vznikla poté humanistická psychologie. Ta je zaměřena na vědomí a současnost. Zdůrazňuje především zásadní formující roli sociálního a kulturního prostředí. Hlavními představiteli humanistické psychologie byli Abraham Maslow a Carl Ransom Rogers.

Na základě porovnání jednotlivých přístupů k determinaci osobnosti lze závěrem konstatovat, že svým přístupem se liší jak jednotlivé směry, tak i jejich představitelé v rámci jednoho směru.

RESUMÉ

Cílem práce je srovnání psychologických směrů z hlediska determinace. Jedná se především o směry 20. století. Práce definuje pojem osobnost, ukazuje způsoby determinace a poukazuje na odlišnosti vnímání osobnosti. Popisuje směry, jako jsou psychoanalýza, neopsychoanalýza, behaviorismus a humanistická psychologie. U každého z těchto směrů jsou uvedeni jeho hlavní představitelé. U psychoanalýzy je to Sigmund Freud, Carl G. Jung a Alfred Adler. V neopsychoanalýze Erich Fromm, Anna Freudová, Karen Horneyová a Harry S. Sullivan.

My thesis focuses on comparison of psychological directions from the perspective of determination. Mainly, it concerns directions of the 20th century. The thesis defines the concept of personality, shows ways of determination and points out differences in perception of personality. It describes directions, such as psychoanalysis, neo-psychoanalysis, behaviorism and humanistic psychology. Their main representatives are mentioned with each of these directions. Psychoanalysis is represented by Sigmund Freud, Carl G. Jung and Alfred Adler. Neo-psychoanalysis is represented by Erich Fromm, Anna Freud, Karen Horney and Harry S. Sullivan. Behaviorism is represented by John B. Watson, Clark L. Hull and Burrhus F. Skinner. A. Maslow and C. R. Rogers represent humanistic psychology. Psychoanalysis and neo-psychoanalysis concentrate on unawareness, behaviorism focuses on study of human behavior through observable facts and humanistic psychology focuses on human experience.

SEZNAM LITERATURY

- BLATNÝ, M. A KOLEKTIV. *Psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3434-7.
- DRAPELA, J. V. *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál, 2008. ISBN 80-7178-766-3.
- FONARGY, P. TARGET, M. *Psychoanalytické teorie*. Portál: 2005. ISBN 80-7178-993-3.
- FREUD, S. *Spisy z let 1925-1931*, Praha: Imago Publishing Co., Ltd. 2007. ISBN 80-86123-23-5.
- HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- HELUS, Z. *Úvod do psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3037-0.
- CHALUPA, B. *Psychologie dnes a zítra*. Brno: Littera, 2007. ISBN 978-80-85763-38-6.
- JUKLOVÁ, K. *Základy obecné psychologie*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2012. ISBN 978-80-7435-221-8.
- MIKŠÍK, O. *Psychologická charakteristika osobnosti*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0240-7.
- NAKONEČNÝ, M. *Základy psychologie*. Brno: ACADEMIA, 1998. ISBN 80-200-1290-7.
- NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*, Praha: ACADEMIA, 1998. ISBN 80-200-0628-1.
- PETROVÁ, A., PLEVOVÁ, I. *KAPITOLY Z OBECNÉ PSYCHOLOGIE I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0769-8.
- PLCÁK, B. *Erich Fromm Anatomie lidské destruktivity*. Praha: AURORA, 2007. ISBN 978-80-7299-089-4.
- PLEVOVÁ, I. *KAPITOLY Z OBECNÉPSYCHOLOGIE II*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0963-1.
- PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2007. ISBN 80-200-1086-6.
- PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie II Hlavní směry 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-0999-2.
- RŮŽIČKA, J. *Ego-analýza Kritická studie*. Praha: TRITON, 2010. ISBN 978-80-7387-398-1.

ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3133-9.

ŘÍČAN, P. *Psychologie Vyd. 3., doplněné a upravené vydání*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-560-8.

SMÉKAL, V. *Psychologie osobnosti*. Brno: Barrister &Principal, 2004. ISBN 80-86598-65-9.

SAYRISOVÁ, J. *Matky psychoanalýzy*. Praha: Triton 1999

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie osobnosti*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1832-6.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Tři přístupy k psychologii osobnosti	34
---	----